

ÂLÎ İKTİSAT MECLİSİ

(1927-1935)

Murat Koraltürk*

Türkiye'nin ekonomik ve toplumsal tarihine ilişkin araştırmalar her geçen gün artarak sürmektedir. Bu araştırmalar içinde nicelik açısından Osmanlı dönemine ilişkin olanlar ağırlık taşımaktadır. Türkiye'nin Cumhuriyet dönemi ekonomik ve toplumsal tarihinin ise yeterince aydınlanmış olduğu söylenemez. Bunun türlü nedenleri vardır. (Koraltürk, 1996: 62-63) Cumhuriyet döneminin ekonomik ve toplumsal tarihi doğrudan iktisat tarihçileri tarafından ele alınmadığı ve özellikle belgesel araştırmalarla ortaya konmadığı sürece üzerindeki soru işaretleri silinmeyecektir.¹

Cumhuriyet dönemine ilişkin kişi, kurum ve olaylar üzerine belgesel nitelikli tez ve diğer araştırmaların artması gerekmektedir. Bu türden araştırmalara konu olacak bir kurum da Âlî İktisat Meclisi'dir. Meclis'e ilişkin en kapsamlı bilgiyi veren Tekeli ve ilkin'dir. (Tekeli-İlkin, 1977: 59-62) Boratav, Keyder ve Tezel'in yapıtlarında da Meclis'ten söz edilmektedir. (Boratav, 1982: 89; Keyder, 1982; Tezel, 1994: 230) İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası'nın Cumhuriyet'in onuncu yılı özel sayısında Meclis hakkında bilgi verilmektedir. (İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, 1933: 37-40) Ancak Meclis bir monografik araştırmaya ise henüz konu olmamıştır. 1920'lerin sonu ve 1930'ların başında Türkiye'de uygulanan iktisat politikalarının oluşumunda oynadığı rol ve böylece Cumhuriyet dönemi Türkiye iktisadi tarihindeki yerine dikkat çekmeyi amaçladığımız bu araştırma ile Âlî İktisat Meclisi bir başka araştırmaya konu olmaktan çıkmayacaktır. Aksine yeni araştırmalara neden olacağını umuyoruz.

1. ÂLÎ İKTİSAT MECLİSİ'NE KADAR

Âlî İktisat Meclisi işlevleri açısından ele alındığı zaman ilk kez Türkiye'de ve Cumhuriyet döneminde faaliyete geçmiş bir kurum değildir. Başka ülkelerde de benzerleri vardır. Yabancı ülkelerde benzerlerine rastlanmakla birlikte Türkiye'de de Cumhuriyet öncesi dönemde benzerleri kurulmuş ve faaliyet göstermiştir.

Osmanlı Devleti'nde yasama ve yürütme ile ilgili farklı fonksiyonları olan meclisler Tanzimat döneminde gündeme geldi.² (Akyıldız, 1993) Başlangıçta danışma işlevine sahip olan ve sonradan bakanlıklara dönüşen bu meclisler içinde iktisadi konularla ilgili olanları 1838'de kurulan Meclis-i Maliye, yine aynı yıl ülkenin doğal kaynaklarının belirlenme-

*Arş. Gör., Marmara Üniversitesi, İ.İ.B.F. İktisat Bölümü
Ekonomik Yaklaşım, Cilt 7, Sayı 23, Kış, 1996

si yanında tarım, sanayi ve ticaretin gelişmesi için çalışmalarda bulunmak, yerli ve yabancı uzmanların katkısı ile hazırlanan raporları hükümete sunmakla yükümlü kılınan Meclis-i Ziraat ve Sanayi kuruldu. Daha sonra kuruluşu hakkındaki layihada ülke kalkınmasında eğitimin rolüne işaret edilen Meclis-i Umur-ı Nafia ve ülkenin tarımsal üretimini artırarak gelir ve refah seviyesini yükseltmek için araştırmalarda bulunacak olan Meclis-i Ziraat kuruldu. (Shaw-Shaw, 1983: 105-108; Önsoy, 1988: 37-42)

Tanzimat döneminde iktisadi konularla ilgili olarak kurulan ve ülkenin içinde bulunduğu siyasal ve ekonomik istikrarsızlıklar nedeniyle faaliyetlerini sürdüremeyen meclisler, daha sonra kurulan benzer kurumların öncüsü oldu. (Önsoy, 1988: 45)

Osmanlı Devleti'nde kurulmuş iktisadi meclisler arasında Âlî İktisat Meclisi'nin en çok benzediği kurum, İkinci Meşrutiyet döneminde kurulan İktisadiyat Meclisi'dir. Birinci Dünya Savaşı sırasında İttihat ve Terakki Hükümeti geniş anlamda iç ve dış iktisadi ilişkileri ve faaliyetleri, dar anlamda ise uyguladığı devletçi iktisat politikalarının araçları olarak İhracat Heyeti, Kambiyo Muamelatı Komisyonu, Heyet-i Mahsusa-i Ticariye, İaşe Umum Müdürlüğü, İaşe Meclisi, merkez ve taşra İaşe heyetleri gibi kuruluşları faaliyete soktu. 1917 yılı başlarında ise genel iktisat politikasını belirlemek amacı ile İktisadiyat Meclisi kuruldu. (Toprak, 1995a: 7,152; Toprak, 1995b: 121, 130)

Başkanlığını Ticaret ve Ziraat Nazırı'nın yaptığı, 24 üyeden oluşan İktisadiyat Meclisi'nin doğal üyelerini bakanlıkların ilgili genel müdürleri oluştururken Meclis'in atanmış üyeleri ise üç yıl için Ticaret ve Ziraat Nazırı tarafından Ayan ve Mebusan Meclisi üyeleri, Darülfün'un müalimleri, ticaret odalarında başkanlık ve üyelik görevlerinde bulunmuş kişilerden ve iktisat alanında söz sahibi ve bilgisi kanıtlanmış kimseler arasından belirleniyordu. Diğer nazırların da görüşmelere katılabildiği Meclis'in gündemini Ticaret ve Ziraat Nazırı saptıyordu. Meclis iktisadi gelişme ile ilgili yasa taslaklarını hazırlamak, mevcut yasaların etkin kılınmasıyla ilgili önlemler önermek, deniz ticaretini özendirici ilkeler belirlemek, gümrük ve taşıt araçları tarifelerini saptamak ve devletin yatırımda bulunulmasında yarar görülen alanlar hakkında ilgili daireleri uyarmakla yükümlü idi. Meclis gerektiğinde görüşlerini dinlemek üzere Meclis üyesi olmayan uzmanları da oturumlara davet edebiliyordu. Vilayet iktisat müdürlerinden gelen raporlar da çoğaltılarak meclis üyelerine dağılıtılacaktı. (Toprak 1995b: 121-122; Belge I)

İlk toplantısında liberalizmi reddeden ve devletin ekonomiye müdahalesini ilke olarak kabul eden İktisadiyat Meclisi, ikinci toplantısında ülkede şeker sanayiini kurmak için bir yasa tasarısı hazırladı. (Toprak, 1995b: 122-123) İktisadiyat Meclisi, İttihat ve Terakki yönetiminin savaş ortamında ülkede devletçiliğin geliştirilmesi yönündeki diğer girişimleri gibi, savaşın Osmanlı Devleti'nin aleyhine sonuçlanması ve İttihat ve Terakki yönetiminin iktidardan düşmesi ile bütün etkinliğini yitirdi.

Türkiye ekonomisinde İktisadiyat Meclisi'nden sonra danışma amaçlı bir diğer oluşum 1927'de kurulan Âlî İktisat Meclisi'dir. Ali İktisat Meclisi'nin kuruluşuna duyulan gereksi-

nim ve ortam, İktisadiyat Meclisi'nin faaliyete geçtiği dönemdekinden çok farklı değildi. İktisadiyat Meclisi savaş yıllarında hükümetin ekonomiyi yönlendirme amacıyla oluşturduğu bir kurumdu. İktisadiyat Meclisi amaçları ülkede "milli iktisat"ı kurmak olan İttihatçıların, savaşın neden olduğu olağanüstü koşullarda iktisadi sıkıntılar nedeniyle hükümetin üzerindeki baskıyı hafifletmek için başvurduğu yol olan devletçiliğin bir parçası olarak kurulmuştu. Âlî İktisat Meclisi ise savaş sonrasında, savaş öncesi dönemdeki açık ekonominin yeniden kurulmaya çalışıldığı dönemde, ekonominin önündeki açmazlar karşısında devletin tarihsel olarak sahip olduğu "iktisadi sorumluluk"³ anlayışının bir yansıması olarak kuruldu.

Âlî İktisat Meclisi'nin kurulduğu yıllarda bazı yabancı ülkelerde de benzer kurumlar yani dayanışmacı korporatif devlet anlayışının pratiğe yansıması olan kurumlar faaliyet gösteriyordu. Örneğin Fransa, Almanya, İtalya, Lehistan, İngiltere, İspanya ve Yunanistan'da türlü baskı gruplarının temsil edildiği bu kurumlarda hem çıkarları farklılıklar gösteren bu grupların uzlaşması için ortam hazırlanmış ve mevcut siyasal yollarla yeterince temsil olanağı bulamayan kesimlere bu kurumlar içinde tanınan temsil şansı ile isteklerini ifade olanağı tanınmış oluyordu hem de iktisat politikaları, siyasal partilerin değişen dengelerinden etkilenmekten kurtarılmış oluyordu. (Tör, 1933a: 12; Tekeli-İlkin, 1977: 59-62)

2. ÂLÎ İKTİSAT MECLİSİ'NİN KURULUŞU VE GÖREVLERİ

Âlî İktisat Meclisi TBMM'de 25 Haziran 1927'de üzerinde bir tartışma yaşanmadan kabul edilen ve 19 Temmuz 1927'de yayımlanarak yürürlüğe giren 1170 sayılı yasa ile kuruldu. (Belge II) Âlî İktisat Meclisi'nin kuruluşunda güdülen amaç, yasanın Meclis'in görevleri ve uğraşlarına ilişkin 4. maddesinde üç ana başlıkta toplanmıştır. İlgili maddedeki "*Memleketin iktisadiyatı ile alakadar olmak üzere hükümetçe tanzim kılınacak kanun ve nizamname layihaları ve hükümetden tevdi olunacak iktisadi mesail hakkında beyan-ı mütalaa etmek*" ve "*İktisadla alakadar kanun ve nizamnamelerin memleket ihtiyacatına derece-i tevafukunu ve bunlar arasındaki aheng ve irtibatı tedkik ve lüzum görülecek tadilatı esbab-ı mucibesıyla hükümete teklif eylemek*" ifadeleri ile Meclis'in, iktisadi konulara ilişkin yasal düzenlemeler konusunda görüş bildirmesi yani bir danışma organı işlevi ifade edilir. "*İktisadi ihtiyaçlarımızın icab ettirdiği usul ve sistemler hakkında tedkikat icra etmek*" ve "*Umumi iktisad ceryanlarını takib ve memleket iktisadiyatına derece-i tesir ve alakalarını tedkik ve bu hususdaki mesaisi netayicini hükümete arz etmek*" ifadelerinden ise bir araştırma kurumu olarak da kurulduğu anlaşılır.

Meclisin iktisadi konulara ilişkin bir danışma organı olduğu ve aldığı kararların yürütme üzerinde herhangi bir bağlayıcılığının bulunmadığı 1170 sayılı yasanın 6. maddesindeki "*Ali İktisad Meclisi kararları istişari mahiyette...*" ifadesi ile açıkça belirtilmiştir. Âlî İktisat Meclisi'nin faaliyetleri incelendiğinde yasada belirtilen görev ve amaçlara yaklaşıldığı görülür. Meclis'in, İş Kanunu'nun ve Orman Kanunu'nun hazırlanması aşamasında hükümete sunduğu raporlar danışma organı olma özelliğini ortaya koyan, ödemeler bilançosuna ait raporlar ve sanayinin geliştirilmesine ilişkin raporlar ise Meclis'in bir araştırma kurumu olma özelliğinin en belirgin örnekleridir.

Âlî İktisat Meclisi'nin kuruluşu ve görevleri, başta iş çevreleri olmak üzere çeşitli kesimler tarafından yakından izlendi. Daha Meclis resmen kurulmadan önce, kanun önergesinin Ticaret Vekaleti tarafından TBMM'ye sunulduğu günlerde İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası'nda Galip Bahtiyar "*Şu suretle Türkiye Cumhuriyeti kendine çizmiş olduğu iktisadi programın esaslı noktalarından birini daha tatbika girişmiş demektir.*" diyerek Odanın, Meclis'in kuruluşunu desteklediğini yansıtır (Galip Bahtiyar, 1927: 257). Galip Bahtiyar, yazısında Meclis'in buhran karşısında bir önlem olarak görüldüğünü belirtir. Başvekil İsmet (İnönü) Paşa aynı yöndeki görüşünü 1 Kasım 1927'de TBMM'de okuduğu hükümet programında "*İktisadi faaliyetlerimizi evveleminde ve bilhassa memleketin iktisadi açığını kapamak hedefine temerküz ettirmeğe çalışacağız. Derhal teşkil edeceğimiz âli iktisat meclisinin gerek bu hususta ve gerek hayat pahalılığında hükümete fennî birçok delâletler yapabileceğini kuvvetle ümid ediyorum*" sözleri ile dile getirir (Öztürk, 1968: 94). Ticaret Vekili Rahmi Bey, Meclis'in bileşimini "*...işbu heyet-i âliye Türkiye'nin bütün şubelerine mensub ihtisas erbâbından mürekkeb olacaktır. Şu halde rehberlik vazifesi de tamamıyla ehl ve salâhiyetdar zevata tevdi olunuyor demektir ki bu tarz teşekkül meclisin kendinden beklenen fevaidi temin edeveği gav-ı zemindir*" biçiminde nitelendirir (Galip Bahtiyar, 1927: 257). İktisat Vekili Mustafa Şeref (Özkan) Bey 3 Aralık 1930'da Meclis'in açılışında üyelere hitaben yaptığı konuşmasında Meclis'in bileşimi üzerinde durur. Meclis üyelerinin çeşitli kesimleri temsil ediyor olmasının önemini "*Dün devlet teşkilâtı içinde sizin heyetiniz gibi bir taazzuv yoktu. Bugün ise siz, millet dediğimiz büyük mütesanit toplulukta bulunan, iktisadi grupların menfaatleri elde etmek için hangi yollardan yürümek lâzım geldiği - hatta bir dereceye kadar initiative salahiyetine müstenit olarak - beyan etmek üzere devletin en yüksek uzvu olan hükümetin yanı başında, kanuni bir mevcudiyetle varsınız...Mesainiz temsil ettiğiniz grupların menfaclarını birbirleriyle mezç ve telif etmek, milli iktisadın esasını teşkil eden ahengi korumak ve kuvvetlendirmek olacaktır...*" sözleri ile dile getirir (Kuruç, 1988: 126-127). Meclis'in faaliyetlerini yakından izleyen İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası, Meclis'in hayat pahalılığı ve İş Kanunu hakkındaki çalışmalarını da yayın organında konu edinir (Sarıdal, 1928: 453-455; Sarıdal, 1933: 253-255).

3. KURUMSAL YAPISI

Âlî İktisat Meclisi, Başvekalete bağlı olarak kuruldu. Meclis'in fahri başkanı başvekil-di. İkinci fahri başkanı ise Ticaret Vekili idi. Dört yıl için Meclis'in 24 üyesinden biri ordu mensubu, on biri alanında uzman 12 üyesi doğrudan Hükümetçe belirleniyordu. Diğer 12 üye ise 11 Kanun-i sani 1928 tarih ve 184 numaralı *Ali İktisat Meclisi Hakkındaki 25 Haziran 1927 Tarihli Kanununun Sureti Tatbikine Dair Talimatname'nin* 3. maddesinde belirtildiği üzere kendi aralarında yapılan seçim sonucu 4'ü ticaret ve sanayi odalarından ithalatçı, ihracatçı, vapurcu ve fabrikatör, 1'i bankacılardan, 1'i demiryolculardan, 2'si çiftçilerden, 1'i kooperatifçilerden, 1'i ticaret ve zahire borsasından, 1'i kambiyo borsasından ve 1'i maddencilerden seçiliyordu. Bu üyeler arasından iki devre için bir reis ve bir reis vekili de belirleniyordu. Bunların dışında Meclis'in sürekli olan ve hükümetçe atanan bir katib-i umumi ve üç de katib-i umumi muavini bulunuyordu. Meclis'in gereksinim duyduğu memur, çevirmen ve diğer görevliler ise başbakanlıkça atanıyordu. (Belge III)

4. FAALİYETLERİ

Âlî İktisat Meclisi her altı ayda bir, onbeş gün süre ile toplanırdı. Toplantı süresi gereği halinde hükümet kararıyla onbeş gün daha uzatılabilirdi. Görüşme zabıtları Meclis toplantılarının sona ermesini izleyen onbeş gün içinde başbakanlığa sunulurdu. Meclis'in faaliyetlerine ilişkin bilgi veren en önemli belgeler Türkiye'nin yakın dönem iktisadi tarihi açısından da çok değerli kaynak niteliğinde olan, yayımladığı raporlardır. Bu raporlar, içerdikleri konulara göre sınıflandırıldığında Meclis'in üzerinde çalıştığı konular da belirlenlik kazanmış olur. (Belge IV)

Meclis'in faaliyetlerini değerlendirmek için kurulduğu dönemi ve dönemin koşullarını gözden uzak tutmamak gerekir. Meclis'in araştırma konusu ettiği ve hakkında raporlar yayımladığı konuların başında gelen ödemeler bilançosu da bu doğrultuda ele alınması gereken bir konudur. (Âlî İktisat Meclisi, 1929b, [1929c], 1930, 1932a, 1932c, 1933b, 1934a). Meclis 1929 krizi öncesi ve sonrasında Türkiye'nin modern anlamda ilk ödemeler bilançolarını hesaplamış ve bunları raporlar halinde yayımlamıştır. Meclis umumi katibi Nurullah Esat (Sümer)'in yayımlanan ilk ödemeler bilançosunun başlangıcındaki *"Harpten evvel cihan iktisadiyatının vasıl olduğu inkişaf merhalesi, filen, memleketler arasındaki iktisadi temas ve münasebetlerde bir ahenk tesis etmişti. Büyük dünya harbi ve neticeleri bu ahengi bozmuştur. Senelerden beri bütün memleketlerde hüküm süren nakit ve tedavül buhranları ve iktisadi uygunsuzluklar bu hasta halin belli başlı arazındandır. Türkiye de buhrandan masun kalmamıştır. Acil tedbirler isteyen iktisat meselelerimiz arasında bilhassa paramızın istikrarı meselesi birinci derecedeki ehemmiyetini muhafaza ediyor. Ancak istikrar meselesini mücerret olarak görmek ve halletmek mümkün değildir. Paramızın "beynel-nukut" kıymet temevvüçlerinde iktisadi şartlarımızın ve bunların in'ikaslarına göre olan "hesabat" ve tediyat muvazenemiz" in sıhhatle tetkiki zaruridir. Milletlerin iktisat hayatları, bünyelerinin hususiyetlerinden müteessirdir. İktisadi hâdisatın seyrine teşhis koyabilmek için ilk zaruri şart bu bünyeyi tahlil etmektir. Muasır tetkik bu tahlili rakamlaştırmıştır. İktisadi münasebetleri bir rakam tablosunda in'ikas ettirmek gayesi dahilinde düşünülen bu tahlil tarzı "tediyat muvazenesi" tabirile ifade edilen tarzıdır. Bu etüd, bizde bir ilk tecrübedir" biçimindeki kısa sunuş yazısı bunu yansıtmaktadır (Âlî İktisat Meclisi, [1929c]: 1).*

Meclis'in Türkiye ekonomisi ile ilgili üzerinde çalıştığı diğer konular ödemeler bilançosu ile de ilgili olan dış ticaret, gümrük siyaseti ve Türk parasının değeri hakkındadır. (Âlî İktisat Meclisi, 1928a, 1928b, 1928c, 1929a, 1931b). Meclis milli gelir konusu üzerinde de çalışma yapmıştır (Âlî İktisat Meclisi, 1932d, 1933b).

Meclis, Türkiye ekonomisine ilişkin özellikle belirli sektörlerle ilgili görüşlerini de raporlar halinde yayımlamıştır. Tarım kesimine yönelik olarak tarımsal kredi hakkında bir araştırma yaptı (Âlî İktisat Meclisi, 1931a). Meclis, madencilik ve ormancılık ile ilgili olarak da araştırmada bulundu ve rapor yayımladı (Âlî İktisat Meclisi, 1933c, 1934b). Ulaştırma alt yapısı ile ilgili olarak da Türkiye limanlarının geliştirilmesine ilişkin hazırlanan raporda geniş yer ayrılan İstanbul limanı yanı sıra İzmir, Mersin, Samsun, Trabzon

ve Ereğli limanlarının geliştirilmesine ilişkin önerilere yer verildi (Âlî İktisat Meclisi, 1932b).

Bir danışma organı niteliğinde olan hatta bir iktisadi araştırma kurumu gibi faaliyet gösteren Âlî İktisat Meclisi'nin ele aldığı konular içinde dönemin ekonomi politikası, daha belirgin bir ifade ile Türkiye'de uygulanan devletçi iktisat politikalarının belgesi olarak nitelendirilebilecek iki rapor vardır ki, biri bünyesinde işçi temsilcisi bulundurmayan Meclis'in hazırladığı İş Kanunu tasarısı'dır (Gülmez, 1983a: 255 v.d.; Gülmez, 1983b: 442 v.d.; Kuruç, 1987: 78). Diğeri sanayi politikası ile ilgilidir (Âlî İktisat Meclisi, 1933a).

Âlî İktisat Meclisi'nin sanayi üzerine çalışmaları 1929 yılında başladı. Türkiye'nin yakın dönem iktisadi tarihinde Şakir Kesebir Planı olarak da bilinen rapor üzerinde ilk çalışmaya başlayan Âlî İktisat Meclisi idi. Kapsamı genişlediği için araştırmayı Meclis sürdürmedi. İktisat Vekaleti çalışmayı üstlendi ve tamamladı (Tekeli-İlkin, 1977, 98-99).

Âlî İktisat Meclisi'nin sanayi politikası hakkında gerçekleştirdiği ve sonuçlandırdığı araştırma *Türkiye'de Sanayi Nasıl Teessüs ve İnkişaf Edebilir?* başlığını taşıyan bir rapor olarak yayımlandı. Bu raporda Türkiye'nin, Batı'da kaydedilen sanayi devrimine kadar olan dönemde tarımsal üretim dışında, gereksinimlerini tamamen kendisi karşılayamamış olsa da yerli sanayinin varolduğu, ancak sanayi devrimi sonrasında kendi üretimi ile tüketimini karşılayabilen bir ülke olan Türkiye'nin Batı'da kaydedilen gelişmeleri izleyememesinden dolayı yalnızca bir tarım ülkesi olarak kaldığı belirtilir. XIX. yüzyılda başlayan yerli sanayi kurma girişimleri, 1913 ve 1927 Teşvik-i Sanayi Kanunları ve 1929'da yürürlüğe giren yeni gümrük tarifesine karşın sanayinin gereken gelişmeyi göstermediği ifade edilir. (Âlî İktisat Meclisi, 1933a: 5-6)

"Bugün mevcudiyetini hissettiren bu sınai faaliyetin birçok memleketlerde olduğu gibi memleketimizde de kendi bünyemize göre ihtiyacı temin edecek derecede ve süratle inkişaf edebilmesi için yeni sanayi hareketlerini teşvik etmek, yaşamak hususunda lüzumlu görüldükleri muhiti hazırlayarak müteşebbislerin tereddütlerini izaleye çalışmak ve ilk teessüsleri zarardan korumak lâzımdır. Burada ehemmiyetle dikkat edilmek icabeden nokta, bu faaliyet ve inkişafı esaslı tetkike müstenit bir programa tâbi tutmak ve Devlete taalluk eden teşvik ve himaye vazifelerinde sık sık noktai nazar tebeddüllerine meydan bırakmamaktır." sözleri ile Türkiye'nin bir program dahilinde ve devletin "himayesinde" sanayileşmesi öngörülür (Âlî İktisat Meclisi, 1933a: 6).

Devlet himayesinin sürekli olmaması görüşünün savunulduğu raporda, öngörülen üretim stratejisinin temelinde ülkede büyük ölçüde tüketilen ve yerli hammaddelere dayanan ürünlerin yetiştirilmesi bulunmaktadır. Rapor bu yönü ile daha sonra hazırlanmış olan Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı'nın temel stratejisi ile benzerlik taşımaktadır (T.C. Ekonomi Bakanlığı, 1935). Tarım ile uyumlu bir sanayileşmenin öngörüldüğü raporda *"...birçok aile geçindiren bazı elsanayiinin sürümünü kaybetmesine meydan bırakmamaktır"* (Âlî İktisat Meclisi, 1933a: 7) ifadesi ile ülkede sanayinin geliştirilmesi hedefi yanında küçük üreti-

ciliğin hatta geleneksel zanaatların bundan olumsuz etkilenmemesi düşüncesinin belirtilmesi, Türkiye'de 1930'larda iktisadi politikalara yön veren siyasal gücün ülkede bir sanayileşme özlemi taşımasına karşın, Batı'da sanayi devrimi sürecinde yaşanan sosyal sorunların yaşanmasını istememesi, bu sorunların rejim üzerinde yapabileceği sarsıntıları engellemek isteginden kaynaklanıyor olsa gerekti. Deyim yerinde ise devletin, elini taşın altına sokmaktan kaçınması gibi sanayileşme istek ve girişimlerine karşın bütün tek-parti yönetimi boyunca çalışma yaşamına ilişkin devletin yaklaşımında benzer nedenlerin etkili olduğu ileri sürülebilir.

Raporda öngörülen sanayileşme stratejisi doğrultusunda himayenin gerekçesi ve derecesi "*Sanayide ileri gitmiş memleketlerin asırlarca evvel teessüs ederek kuvvetli teknik, büyük mikyasta istihsal, ucuz ve bol kredi ve yetişmiş işçi esaslarına istinat eden, sabit sermayelerini çok kere tamamen amorti etmiş bulunan ve ham madde, makine ve yedek parça tedarikinde hertürlü kolaylıklara mazhar olan sanayi karşısında bu rüçhan vasıflarının hemen kaffesinden mahrum bulunan başlangıç halindeki sanayiimizi sistematik bir surette himaye etmeliyiz*" sözleri ile ifade edilir. (Âlî İktisat Meclisi, 1933a: 7). Bu himayenin derecesi raporda "makul" ve "mutedil" olarak belirtilir. Ölçsüz himayenin sakıncaları ise "*Ifrata vardırılan himayeler çok defa iktisadî tecerrütlere müncer olacağı gibi büyük ve kolay kazançlar karşısında sanayiciyi şımartır; maliyet fiatlerini ucuzlatıcı tedbir ve tekemmüllerin tatbik edilmemesine sebep olur; müstehlikin ihtiyaçlarını pahalı tedarik etmesi yüzünden zîrâ istihsalât, diğer memleketlerin çiftlikleri bu cephede daha müsait vaziyette bulunan istihsalât ile rekabet edemez hale gelir, ve bu yüzden umumî istihsal muvazenesi ihlâl edilmiş olur.*" biçiminde dile getirilir. (Âlî İktisat Meclisi, 1933a: 8).

Raporda himayenin başlıca aracı olarak gümrük tarifeleri, yani korumacı bir dış ticaret politikası izlenmesi ifade edilir (Âlî İktisat Meclisi, 1933a: 8-9). Devlet girişimi ve sermayesi ile sanayinin geliştirilmesinin bir zorunluluk olduğu belirtilen raporda "*Hiçbir zaman hatırdan çıkarılmamalıdır ki Devletin burada bizzat sanayiciliğe tevessül etmesi zaruret neticesi ve muvakkattir, ve Devlet büyük sanayi işlerinde sermayeyi ve tekniği bidayeten birleştirmek hususunda mutavassıt bir rol sahibidir.*" sözleri ile devletin sanayileşme sürecinde oynadığı rolün geçici olduğuna dikkat çekilir (Âlî İktisat Meclisi, 1933a: 12). Devletin yatırım yaptığı alanlarda tekel oluşturmaması ve kurulan işletmelerin kâra geçtikten sonra özel sektöre ve halka satılması gerektiği de "*...Devlet, hiçbir nevi sanayii yalnız kendi teşebbüs ve faaliyetine hasr ve tahsis etmeyerek bu mevzuda her sahayı müteşebbis eşhas ve müessesata serbestçe açık bulundurmali ve kendi teşebbüsile veya iştirakile vücude gelecek sanayi hareketlerinde halkın kuruluş teşebbüslerine iştirakleri mümkün olduğu kadar teshil olunmalı ve teessüs kökleşip te muayyen ve emin bir kâr temin etmeğe başladığı ve halkın iktisadî refahı müsait olduğu zaman bu tesisler ilk fırsatta hususî müteşebbislere ve halka mal edilmelidir.*" sözleri ile belirtilir (Âlî İktisat Meclisi, 1933a: 12).

Raporda dile getirilen devlet girişimlerinin özel girişim karşısında ayrıcalıklara sahip olmaması hususu ise "*Yalnız burada ehemmiyetle zikre değer olan nokta, Devlet sanayinin müstesna imtiyazlara sahip olmaması ve hususî erbabı sanayi ile herhususta müsavi muameleye tâbî tutulması keyfiyettir.*" sözü ile vurgulanır (Âlî İktisat Meclisi, 1933a: 13).

Raporda Türkiye'nin sanayileşmesine ilişkin genel ilkeler yönündeki öneriler yanında daha somut öneriler de yer alır. "...sanayi erbabımızın zaman zaman işletme ve fabrikalarını tevsi etme noktalarından muhtaç oldukları kredileri karşılayacak bir müesseseye fevkalâde ihtiyaç vardır. 2064 numaralı kanunla teşekkül eden Sanayi Kredi Bankası bu ihtiyacı tatmine müsaait değildir; çünkü tetkik ederek anladığımızı göre Sanayi ve Maadin Bankasının sanayi kredilerini temin edememesi kanunun müsaadesizliğinden değil, işletmesi ve ıslahı kendisine tevdi olunan büyük Devlet fabrikalarının ihtiyaçlarından fazla elinde sermaye mevcut bulunmamasından müsbastı." sözleri ile sanayi kredisi sorununa karşı Sanayi Kredi Bankası'nın yeterli olamayacağı ileri sürülür (Âlî İktisat Meclisi, 1933a: 14-15). Meclis bankanın durumunun düzeltilmesi yönünde "Fikrimizce Sanayi Bankasının vaziyetini ıslah etmek için, Bankaya büyük bir itibar ve emniyet ve senede birbuçuk milyon lira derecesinde bir kâr temin eden fabrikaları Bankadan ayırmamak ve sermaye ekseriyeti, Cumhuriyet Merkez Bankasında olduğu gibi, Devlete ve milli müessesatı maliyeye ait olmak üzere Bankanın idare şeklini, halkın da iştirak edeceği bir anonim şirket haline koymak ve yeni tesis olunacak Devlet fabrikalarını da bu Bankaya malederek Bankanın sermayesini artırmak münasip olur." önerisinde de bulunur (Âlî İktisat Meclisi, 1933a: 15-16).

Âlî İktisat Meclisi Türkiye'de tek-parti yönetiminin egemen olduğu bir dönemde kurulmuş ve faaliyette bulunmuş bir resmi kurum olmakla birlikte aynı zamanda faaliyetlerinden dolayı eleştiri almış nadir kurumlardandır. Meclis'e yönelik çok ağır olarak nitelendirilebilecek eleştiri, sanayi raporu nedeni ile Kadro hareketinin içinden gelir. Kadro'nun Şubat 1933 tarihli sayısında Vedat Nedim (Tör)'ün Âlî İktisat Meclisi'nin Türkiye ekonomisi için önemine ilişkin görüşlerini açıkladığı bir makalesi yayımlanır. Vedat Nedim "...ancak Türk iktisadiyatının bir nevi Erkânı Harbiye dairesi olduğu takdirde, bizim ihtiyaçlarımıza cevap veren bir müessese mahiyetini alabilir." dediği Âlî İktisat Meclisi'nin görevlerini "Milli kurtuluş hareketini başarmış olan Türkiye'nin, bugünkü garp medeniyetinin içinde bocaladığı sınıf kavgaları ve iktisat anarşisi çukurlarına düşmeden, en az zaman, en az emek sarfederek, en rasyonel bir millet iktisadiyatına varabilmesi hedefile, bütün tabiat ve iş kuvvetlerimizi plânli, muvazeneli ve hesaplı bir tarzda sevk ve idare etmenin esaslarını hazırlamak." biçiminde tanımlar (Tör, 1933a: 13).

Meclis'in ülke ekonomisinde oynayacağı rolü "...Türk iktisat cihazının, yalnız teknik bakımdan değil aynı zamanda içtimai bakımdan da rasyonel olması, yani milleti sınıflara parçalayarak fırka mücadeleleri, ücret kavgaları, grevler, işsizlik v.s. gibi bir takım rizikolarla milli enerjinin israfına meydan vermiyecek bir mahiyette taazzuvu iktisat siyasetimizin ana umdesini teşkil etmelidir. Bu umdenin serbest pazar şartları altında inkişaf edemeyeceği şüphesizdir. işte nâzım bir iradenin, yani bir İktisat Erkânı Harbiyesi'nin rolü buradan başlar." sözleri ile belirten Vedat Nedim (Tör, 1933a: 14) işlevini yeterli bulmadığı Âlî İktisat Meclisi'nin bir danışma organı değil bir planlama mekanizması gibi çalışması gerektiği görüşünü savunduğunu "...İktisat Erkânı Harbiye dairesi rolünü oynayacak Ali İktisat Meclisi, şimdiye kadar olduğu gibi, passif bir varlık değil, milli iktisadiyatımızın seyri üzerinde aktif bir surette tesir icra eden hakim ve nâzım bir cihaz olacaktır." ifadesinden çıkartmak mümkündür (Tör, 1933a: 15).

Âlî İktisat Meclisi'nin işlevini layıkıyla yerine getirebilmesi için yeni bir örgüt yapısına kavuşması gerektiğini savunan Vedat Nedim, Meclis bünyesinde ziraat, sanayi, ticaret, maliye, münakalat, orman ve maadin bürolarının oluşturulmasını ve her büronun da örneğin; ziraat bürosunun hububat, pamuk, tütün, fındık, üzüm, incir, zeytin, afyon, yemiş, at, öküz, koyun, tavuk, arı, süt, şarap, kredi, su işleri, zirai eğitim gibi konular üzerinde ayrıca örgütlenmesi gerektiğini ileri sürer (Tör, 1933a: 16).

Vedat Nedim, Meclis'in faaliyetlerine yön verecek bir temel siyasetinin olmadığını ileri sürer. Bu temel siyasetin devletçilik olduğunu ve bu yönde faaliyet göstermeyen Meclis'in, bu durumu *"Eğer yukarda gösterildiği üzere, devletçi bir iktisat siyaseti, ana prensip olarak Ali İktisat Meclisinin mesaisine rehber olsaydı, mesela son sanayi raporunda yapıldığı gibi, Devlet, hususi teşebbüs erbabına nisbetle aciz ve liyakatsız bir müteşebbis olarak gösterilmeğe cesaret edilemezdi."* diyerek ifade eder (Tör, 1933a: 16).

Vedat Nedim'in, Kadro'nun Mart 1934'de yayımlanan *"...Devletin iktisadi sahadaki acizi ve kabiliyetsizliği etrafında yapılan menfi propagandaların tesiri altında kaldığına teessüle şahit oluyoruz"* biçiminde nitelendirdiği Âlî İktisat Meclisi'nin sanayiye ilişkin raporunu konu edindiği makalesinde Meclis'in ekonomide devletin rolüne ilişkin olan *"...Devlet, hiçbir nevi sanayii yalnız kendi teşebbüs ve faaliyetine hasır ve tahsis etmeyerek bu mevzuda her sahayı müteşebbis eşhas ve müessesata serbestçe açık bulundurmalı ve kendi teşebbüsle veya iştirakile vücade gelecek sanayi hareketlerinde halkın kuruluş teşebbüslerine iştirakleri mümkün olduğu kadar teshil olunmalı ve teessüs kökleşip te muayyen ve emin bir kâr temin etmeğe başladığı ve halkın iktisadî refahı müsait olduğu zaman bu tesisler ilk fırsatta hususî müteşebbislere ve halka mal edilmelidir."* yönündeki görüşlerini *"Burada halk kelimesi pek aldatıcı, pek caziptir. 15 milyon Türk ayrı ayrı hisse senedi alamıyacağına göre, halkın ancak mahdut bir zümresi Devletin kurduğu, işlettiği karlı işlerden istifade edebilecektir. Yani, kârlı Devlet teşebbüsleri, milletin içinde küçük bir parçanın istifadesine hisse paketleri şeklinde terkölunacaktır. Zararlı Devlet teşebbüsleri ise aynı Devletin tavassutile bu sefer on beş milyonun sırtına yüklenecektir. Böyle bir teklifi, belki hususi sanayi erbabının mümessili olan her hangi bir sanayi birliği yapabilirdi. Fakat biz, Ali İktisat Meclisimizi Devlet ve millet menfaatlerinin şuurlu bir mümessili olarak görmek istiyoruz...Ali İktisat Meclisinin bu kararı, inkılap Türkiyesinin iktisat tarihinde unutulmaz bir "latife" olarak kalacaktır"* sözleri (Tör, 1933b: 17-18) ile hem Türkiye ekonomisinde sermayenin tabana yayılma olanağının bulunmadığı, devletin belli bir sınıfın zenginleşmesi yönünde hareket etmesinin ise toplumsal dengeleri bozacağı inancı yönünde raporun ileri sürdüğü himaye sistemini hem de belli bir sınıfın değil ulusun bütününe çıkarına hareket etmesi gerektiğini savunduğu Âlî İktisat Meclisi'ni eleştirir.

Vedat Nedim'in Meclis'e yönelik bu eleştirisi hatta ağır ithamlarının muhatabı Meclis'in fahri başkanı olan Başvekil İsmet (İnönü) Paşa olduğu akla gelebilir. Ancak Vedat Nedim'in asıl hedefinin Meclis'in bileşimi içinde yer alan özellikle iş çevrelerinin temsilcilerinden oluşan grup ve bunlarla birlikte hareket ettiği bilinen Meclis'in ikinci fahri başkanı görevini de sürdüren İktisat Vekili Celal (Bayar)'dır.

Vedat Nedim'in eleştirilerine Meclis'den bir yanıt gelmez. Vedat Nedim ve diğer Kadrocular yalnızca Âlî İktisat Meclisi değil, bütün eleştirilerine toptan yanıtı 1934 yılında tasfiye edilerek alırlar. Âlî İktisat Meclisi'nin sanayi raporunda yer alan görüşlerin benzerleri İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası'nın 1933 yılı Kongresi'nde Sanayi Encümeni'nde görüşülerek kabul edilir. Milli Sanayi Birliği de benzer görüşleri savunur. Âlî İktisat Meclisi'nin görüşleri paralelinde hazırlanan ve Nisan 1933'de TBMM'ye sunulan Sümerbank Kanun tasarısı 3 Haziran 1933'de kabul edilir. (Tekeli-İlkin, 1982: 216-217)

Böylece iktisat politikalarını yönlendirecek bir danışma organı olarak kurulan Âlî İktisat Meclisi, bu temel işlevine çok yaklaşmış olur. Âlî İktisat Meclisi'nin üzerinde çalıştığı yegane konu sanayileşme sorunu olmamıştır. Ancak bununla birlikte Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı'nın hazırlanması ve uygulamaya girmesinden sonra Meclis işlevsiz kalır ve devletin izleyeceği iktisat politikaları yani devletçilik belirginleştikten sonra 1935 yılı bütçe kanununun 25. maddesi ile Âlî İktisat Meclisi lağv edilir.

NOTLAR

1. Belgesel iktisat tarihi araştırmaları dendiğinde akla ilk gelen Osmanlı dönemi için yaygın olarak kullanılan arşiv çalışmalarıdır. Bugün Cumhuriyet dönemi için arşiv belgelerinin Osmanlı dönemine ilişkin olduğu ölçüde yaygın kullanımı mümkün değildir. Ancak belgesel iktisat tarihi araştırmalarının yegane malzemesini arşiv veya daha somut ifade etmek gerekirse devlet arşivleri oluşturmamaktadır. Geçmişe ait her şey kaynak olarak kullanılabilir. Cumhuriyet dönemi ekonomik ve toplumsal tarihi araştırmaları için de zengin sayılabilecek bir kaynakçadan söz edebiliriz. Bunlar çok dağınık olmakla birlikte çok az sayıda araştırmacı tarafından bugüne kadar kullanılma yoluna gidilmiştir. Bu araştırmacıların başında İlhan Tekeli ve Selim İlkin'in adlarını ve birlikte ortaya koydukları araştırmaları belirtmek gerekir. Tekeli-İlkin yanında Bilsay Kuruç, Yahya Sezai Tezel ve Korkut Boratav'ın da adlarını anmalıyız.
2. Bir danışma organı olarak Meclislerin taşıdığı "meşveret-danışma" esprisi Tanzimat öncesine hatta Osmanlı öncesi İslam uygarlığına ve Türklerin İslamiyeti kabullerinden önceki dönemlerine kadar dayandırılır. Osmanlı Devleti'nde Tanzimat'tan sonra faaliyete geçen meclisleri meşrutî yönetimin gelişiminin doğal sonuçları ve organları olarak değerlendirmek gerekir. Bu meclislerde gayri müslimlerin de yer alması, dolayısıyla laik yapıda olmalarına karşın bu meclislerin kökenini İslami meşveret geleneği ile açıklamak mümkün değildir (Ortaylı, 1983: 115-116).

BELGE I

İktisadiyat Meclisi Teşkilat ve Vezaifine Dair irade-i Seniyye Layihası*

Madde 1- Ticaret ve Ziraat Nezaretinde bir İktisadiyat Meclisi teşkil olunmuştur. Meclis aza-yı tabiyye ve mensube olmak üzere yirmidört zatdan müteşekkil olup riyaseti Ticaret ve Ziraat Nazırına aittir.

Madde 2- Aza-yı tabiyye zevat-ı atiden müteşekkildir:

Ticaret-i Hariciye Müdür-i Umumisi, Ticaret, Ziraat, Sanayi Müdür-i Umumileriyle Varidat-ı Umumiye ve Rüsumat Müdür-i Umumileri ve Demiryolları Turuk ve Maabir ve Nafia Müdür-i Umumileri.

Aza-yı mensubin, mebusan, darülfünun muallimleri, ticaret odalarında riyaset ve azalık eden zevat ve iktisadiyat ile tevaggul ederek tarif ve iştihar etmiş kimseler arasından Ticaret ve Ziraat Nazırınca bilintihab arz-ı atebe-i ulya kılınarak sadr olacak irade-i seniyye ile üç sene için tayin olunur.

Aza-yı mensubenin memuriyyet-i devletde bulunması intihab ve tayinine mâni değildir.

Madde 3- İktisadiyat Meclisi'nin ruzname-i müzakeratını tertib hakkı münhasıran Ticaret ve Ziraat Nezareti'ne aittir.

Meclis Ticaret ve Ziraat Nazırının daveti üzerine ictima eder.

Ticaret, ziraat, sanayi, gümrük ve vesait-i nakliye tarifelerine ve iktisadiyatın diğer şubelerine taalluk olan hususata ait kanun layihaları kavaninin tatbikatına müteaddid tedbir-i umumiyyeyi icraya, ticaret-i bahriyenin teşvikatına dair mevad müzakere olunmak ve mütalaası alınmak üzere meclise tevdi olunabilir.

Madde 4- Nüzzarın kaffesi İktisadiyat Meclisi'ne dahil olarak müzakeratda bulunmak salahiyetine haizdir.

İktisadiyat meclisi lüzum gördüğü takdirde fikir ve mütalaası istima olunmak üzere aza-yı tabiyye ve mensube haricinden zevat davet edebilir.

Madde 5- İktisat Müdürlerinden vürud eden raporlar tab' olunarak İktisadiyat Meclisi azasına tevzi ve bu hususa ait azaların mütalaaları istima olunur.

Madde 6- İktisadiyat Meclisiyle iktisat Müdürlerine ait defatir ve evrakı tanzim ve muhafaza etmek üzere ikibinbeşyüz kuruş maaşla bir katip tayin olunacaktır. Katip, Meclis'in ictimaatında hazır bulunarak zabıt tutacaktır.

Madde 7- Meclis azalığı fahri olup ancak her azaya hakkı-ı huzur olarak bir lira verilecektir.

Madde 8- İşbu irade-i seniyyenin icrasına Ticaret ve Ziraat Nazırı Memurdur.

* İktisadiyyat Mecmuası, Sayı 38, (29 Kanun-i evvel 1332), s. 6-7.

BELGE II

Âlî İktisat Meclisi Hakkında Kanun*
(25 Haziran 1927)

Madde 1- Başvekaletle merbut ve yirmidört aza ile azalık sıfatına haiz bir katib-i umumi ve üç muavinden mürekkep olan ve merkez-i hükümette ifa-yı vazife etmek üzere Âlî İktisat Meclisi teşkil kılınmıştır.

Madde 2- Âlî İktisat Meclisi'nin birinci reis-i fahrîsi başvekil ve ikinci reis-i fahrîsi Ticaret Vekili olup azaları her iki devre için aralarında bir reis ile bir reis vekili intihab ederler.

Madde 3- İcra vekilleri heyetince veya vekiller tarafından memur edilecek ruassa ile erbab-ı ihtisadan olan zevat, Âlî İktisat Meclisi'nin ictima ve müzakerelerine iştirak ederler. Fakat reis vermezler.

Madde 4- Âlî İktisat Meclisi'nin vezaif ve işgalatı ber vech-i atidir:

a. Memleketin iktisadiyatı ile alakadar olmak üzere hükümetce tanzim kılınacak kanun ve nizamname layihaları ve hükümetten tevdi olunacak iktisadi mesail hakkında beyan-ı mütalaa etmek;

b. İktisatla alakadar kanun ve nizamnamelerin memleket ihtiyacatına derece-i tevafukunu ve bunlar arasındaki ahenk ve irtibatı tedkik ve lüzum görülecek tadilatı esbab-ı mucibesiyle hükümete teklif eylemek;

c. İktisadi ihtiyaçlarımızın icab ettirdiği usul ve sistemler hakkında tedkikat icra etmek;

d. Umumi iktisat cereyanlarını takip ve memleket iktisadiyatına derece-i tesir ve alakalarını tedkik ve bu husustaki mesaisi netayicini hükümete arz etmek.

Madde 5- İlk dört sene için Âlî İktisat Meclisi azasının biri ordu erkanından ve onbiri erbab-ı ihtisat miyanından olmak üzere, onikisi doğrudan doğruya icra vekilleri heyetince ve diğer onikisi dahi icra vekilleri heyetince yapılacak talimatnameye tevfikân iktisatla alakadar muhtelif müessesat ve teşekküllerce intihab olunur.

Katip-i umumi ile muavinleri daimi olup icra vekilleri heyetince tayin olunurlar.

Meclis'in umur-ı tahririyesi için lüzumu kadar katip, mütercim ve sair müstahdemin başvekaletce tayin edilir.

Madde 6- Âlî İktisat Meclisi kararları istişari mahiyette olup mukarreratı tayin-i esami ve ekseriyetle ittihaz olunur.

Madde 7- Azalık müddeti dört sene olup ilk iki sene nihayetinde hükümet tarafından intihab edilmiş olan azanın nisfî ile alakadar müessesat ve teşekküllerce intihab edilmiş olanların nisfî kurra ile tebdil olunur. Kurra isabet edenlerin tekrar intihabları caizdir.

Madde 8- Âlî İktisat Meclisi'nin icimaları başvekaletce tanzim kılınan ruzname ve programlara tevfikân cereyan edip programdan hariç mevad müzakere edilemez. Meclis azası tarafından müzakeresi teklif olunacak mesailin evvel emirde esbab-ı mucibesiyle beraber katip-i umumiliğe tevdi edilmiş ve katip-i umumilik vasıtasıyla da başvekaletin tasvibine iktiran eylemiş bulunması meşrutdur.

Madde 9- Âlî İktisat Meclisi her altı ayda bir defa on beş gün müstemirren ictima ve katib-i umumilik vasıtasıyla hükümetten tevdi olunan hususat ile 4. maddede muharrer ve-

zaif ve işgalata müteallik olarak aza tarafından ihtar olunup başvekaletce tasvip ve havale edilmiş bulunan mesaili müzakere eder. Meclis müzakerat mukarreratına ait zabıt suretleri ictimayı takip eden onbeş gün zarfında katib-i umumilik tarafından başvekalete tevdi olunur.

Meclis'in ictima müddeti lüzumu halinde icra vekilleri heyeti kararıyla onbeş gün daha temdid olunabilir.

Madde 10- Âlî İktisat Meclisi hükümet tarafından tevdi edilmiş olan mesail ve hususat hakkındaki mütalaasını evrakın tevdini takip eden ictima devresi nihayetine kadar bildirmeğe mecburdur.

Madde 11- Âlî İktisat Meclisi azasına masarif-i seferiye ve zaruriyeleriyle ictima günleri için hakkı huzur verilir. Gerek bu tahsisat, gerek Âlî İktisat Meclisi memuru ve müstahdeminine ait kadro ve tahsisat her sene başvekalet bütçesine tayin olunur.

Madde 12- Bu kanunun suret-i tatbikiyesi icra vekilleri heyetince tasdik kılınacak bir talimatname ile tayin olunur.

Muvakkat Madde- 1927 sene-i maliyesi zarfında Âlî İktisat Meclisi teşkil olunduğu takdirde bu teşekkülün istilzam ettiği kaffe-i masarifat ile icra vekilleri heyetince tasdik edilecek kadroya göre muktezi maaşat ve ücurat karşılığı olmak üzere icra vekilleri heyeti kararıyla masarif-i gayr-ı melhuze tertibinden azami 10.000 lira başvekalet bütçesinde açılacak fasl-ı mahsusa nakl ve sarf olunur.

Madde 13- Bu kanun neşri tarihinden muteberdir.

Madde 14- Bu kanunun ahkâmını icraya vekiller heyeti memurdur.

* Karakoç Serkis, Türkiye Cumhuriyeti Sicilli Kacanini Cilt IV, İstanbul 1927, s. 169-171.

BELGE III

Âli İktisat Meclisi Üyeleri (1933)*

Hükümet Tarafından Seçilen Üyeler

- 1- Hüsni (Kitapçı) Bey: Trabzon Mebusu ve Millet Meclisi İkinci Reisi.
- 2- Halis Paşa: Umum Erkânı Harbiye'den.
- 3- Celal (Aybar) Bey: Umum İstatistik Müdürü.
- 4- Salahattin Bey: Cumhuriyet Merkez Bankası Umum Müdürü.
- 5- Niyazi Asım Bey: Cumhuriyet Merkez Murakıplarından
- 6- Mehmet Vehbi (Saridal) Bey: Yüksek İktisat ve Ticaret Mektebi Müderrislerinden, İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Umumi Katibi.
- 7- Hüseyin Münir Bey: Ziraat Bankası İdare Azasından.
- 8- Bekir Vehbi Bey: Maden Mühendisi ve Umum Maadin Müdürü.
- 9- Reşat Bey: Hereke Fabrikası Müdürü.
- 10- Nazmi Bey: Aydın Kooperatif Şirketi Müdürü.
- 11- Saadettin Bey: Devlet Deniz Yolları Umum Müdürü.
- 12- Hamit Sadi (Selen) Bey: Yüksek İktisat ve Ticaret Mektebi Müderrislerinden.

Diğer 12 Aza:

- 13- Şerif Remzi Bey: İhracat Taciri.
- 14- Niyazi Ramazan Bey: İthalat Taciri
- 15- Kırzade Şevki Bey: Vapurcu.
- 16- Fazlı Bey: Bakırköy Bez Fabrikası Müdürü.
- 17- Suphi Bey: Ziraat Bankası Müdüriumumi Muavini.
- 18- Rifat Bey: Devlet Demiryolları Umum Müdürü.
- 19- Davut Rahmi Bey: Ziraatçı.
- 20- Şükrü Hüseyin Bey: Ziraatçı.
- 21- Salahattin Bey: Kooperatiflerden.
- 22- Habipzade Ziya Bey: Ticaret Borsası.
- 23- Selim Refik Bey: Kambiyo Borsası.
- 24- Rifat Kamil Bey: Madenci.

* İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası: Türkiye'de 10 Yıl. Cumhuriyet Hayatı 1923-1933, s. 38-39.

BELGE IV

Âli İktisat Meclisi'nin Toplantı Tarih ve Gündemleri*

Toplantı Tarihi	Toplantı Konusu
1-19 Mart 1928	Hayat Pahalılığı, Paramızın Temevvücü Esbabı ve izalesi Çareleri, Gümrük Siyasetimizin Esasları
1-15 Kanunuevvel 1928	Hayat Pahalılığı (devam), Gümrük Siyasetimizin Esasları (devam)
1-15 Haziran 1929	1926 Tediye Muvazenesi
1-15 Kanunuevvel 1929	1927 Tediye Muvazenesi
1-15 Haziran 1930	Zirai Kredi
1-15 Kanunuevvel 1930	İhracat Ticaretinin İnkişafı Tedbirleri, Harici Ticaret Ofisi, 1928 Tediye Muvazenesi
15-29 Kanunuevvel 1931	1929 Tediye Muvazenesi, Limanlarımızın İnkişafı Tedbirleri
10-24 Temmuz 1932	1930 Tediye Muvazenesi, Milli Gelir
5-19 Kanunusani 1933	Sanayimizin Teessüs ve İnkişafı, 1931 Tediye Muvazenesi, Milli Gelir, Madenlerimizden İstifade Suretleri
11-25 Temmuz 1933	1932 Tediye Muvazenesi, Ormanlarımız ve Orman Kanunu, İş Yasası

* İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası: Türkiye'de 10 Yıl. Cumhuriyet Hayatı 1923-1933, s. 39-40.

KAYNAKÇA

1. Âlî İktisat Meclisi Raporları

- T.C. ÂLÎ İKTİSAT MECLİSİ, (1928a), Ali İktisat Meclisi Raporları: 1- Hayat Pahalılığı. 2- Paramızın Esbab-ı Temevvücü ve İzalesi Çareleri. 3- Yeni Gümrük Tarifelerinde Kabul ve Tatbik Edilecek Esaslar, Aded 1, Türk Ocakları Merkez Heyeti Matbaası.
- T.C. ÂLÎ İKTİSAT MECLİSİ KATİB-İ UMUMİLİĞİ, (1928b), Gümrük Siyasetimizin Esasları, Aded 2, Türk Ocakları Merkez Heyeti Matbaası.
- T.C. ÂLÎ İKTİSAT MECLİSİ KATİB-İ UMUMİLİĞİ (1928c), "Hayat Pahalılığı" Etrafında Tedkikler, Aded 3, Türk Ocakları Merkez Heyeti Matbaası.
- T.C. ÂLÎ İKTİSAT MECLİSİ UMUMİ KATIPLIĞI, (1929a), Ali İktisat Meclisi Raporları: 1- Hayat Pahalılığı. 2- Gümrük Siyasetimizin Esasları, Seri: A, No: 2, Hakimiyeti Milliye Matbaası. (1928b ve 1929c tarihli raporların Latin alfabesi ile yapılmış baskılarıdır)
- T.C. ÂLÎ İKTİSAT MECLİSİ UMUMİ KATIPLIK, (1929b), Türkiye'nin Tediye Muvazenesi 1926, Neşriyat Serisi: A, No: 3, Ankara: Başvelalet Müdevvenat Matbaası.
- T.C. ÂLÎ İKTİSAT MECLİSİ UMUMİ KATIPLIK, (1929c), Türkiye Tediye Muvazenesi, Neşriyat Serisi: B, No: 4, Ankara: Başvelalet Müdevvenat Matbaası.
- T.C. ÂLÎ İKTİSAT MECLİSİ UMUMİ KATIPLIK, (1930), Ali İktisat Meclisi Raporları, Neşriyat Serisi: A, No: 4, Ankara: Başvelalet Müdevvenat Matbaası.
- T.C. ÂLÎ İKTİSAT MECLİSİ UMUMİ KATIPLIK, (1931a), Ali İktisat Meclisi Raporları, Neşriyat Serisi: A, No: 5, Ankara: Başvelalet Müdevvenat Matbaası.
- T.C. ÂLÎ İKTİSAT MECLİSİ UMUMİ KATIPLIK, (1931b), Ali İktisat Meclisi Raporları: 1- Türkiye İhracat Ticaretinin İnkişafı Tedbirleri. 2- Türk Harici Ticaret Müessesesi, Neşriyat Serisi: A, No: 6, Ankara: Başvelalet Müdevvenat Matbaası.
- T.C. ÂLÎ İKTİSAT MECLİSİ UMUMİ KATIPLIK, (1932a), Ali İktisat Meclisi Raporları, Neşriyat Serisi: A, No: 7, Ankara: Başvelalet Müdevvenat Matbaası.
- T.C. ÂLÎ İKTİSAT MECLİSİ UMUMİ KATIPLIK, (1932b), Ali İktisat Meclisi Raporları, Neşriyat Serisi: A, No: 9, Ankara: Başvelalet Müdevvenat Matbaası.
- T.C. ÂLÎ İKTİSAT MECLİSİ UMUMİ KATIPLIK, (1932c), Ali İktisat Meclisi Raporları, Neşriyat Serisi: A, No: 10, Ankara: Başvelalet Müdevvenat Matbaası.
- T.C. ÂLÎ İKTİSAT MECLİSİ UMUMİ KATIPLIK, (1932d), Ali İktisat Meclisi Raporları, Neşriyat Serisi: A, No: 11, Ankara: Başvelalet Müdevvenat Matbaası.
- T.C. ÂLÎ İKTİSAT MECLİSİ UMUMİ KATIPLIK, (1933a), Ali İktisat Meclisi Raporları: Türkiye'de Sanayi Nasıl Teessüs ve İnkişaf Edebilir?, Neşriyat Serisi: A, No: 12, Ankara: Başvelalet Müdevvenat Matbaası.
- T.C. ÂLÎ İKTİSAT MECLİSİ UMUMİ KATIPLIK, (1933b), Ali İktisat Meclisi Raporları: 1- 1931 Tediye Muvazenesi. 2- Milli Gelir Hakkında İkinci Rapor, Neşriyat Serisi: A, No: 13, Ankara: Başvelalet Müdevvenat Matbaası.
- T.C. ÂLÎ İKTİSAT MECLİSİ UMUMİ KATIPLIK, (1933c), Ali İktisat Meclisi Raporları: Madenlerimizden En İyi Surette İstifade Şekli Nedir?, Neşriyat Serisi: A, No: 14, Ankara: Başvelalet Müdevvenat Matbaası.

- T.C. ÂLÎ İKTİSAT MECLİSİ UMUMİ KATIPLİK, (1934a), Ali İktisat Meclisi Raporları: Türkiye'nin 1932 Tediye Muvazenesi, Neşriyat Serisi: A, No: 15, Ankara: Başvelalet Müdevvenat Matbaası.
- T.C. ÂLÎ İKTİSAT MECLİSİ UMUMİ KATIPLİK, (1934b), Ali İktisat Meclisi Raporları: Ormanlarımızdan En İyi Surette İstifade Şekli Ne Olmalıdır?, Neşriyat Serisi: A, No: 16, Ankara: Başvelalet Müdevvenat Matbaası.

2. Diğerleri

- AKYILDIZ, A., (1993), *Tanzimat Dönemi Osmanlı Merkez Teşkilatında Reform*, İstanbul: Eren Yayınları.
- BORATAV, K., (1982), *Türkiye'de Devletçilik*, Ankara: Savaş Yayınları.
- GALİP BAHTİYAR, (1928), "İktisat Meclis-i Âlisi", *İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası*, 4, 257-259.
- GİLMEZ, M., (1983a), *Türkiye'de Çalışma İlişkileri (1936 Öncesi)*, Ankara: T.O.D.A.İ.E. Yayını.
- GİLMEZ, M., (1983b), *Türkiye Belgesel Çalışma İlişkileri Tarihi (1936 Öncesi)*, Ankara: T.O.D.A.İ.E. Yayını.
- KARAKOÇ, S., (1928), "Âli İktisat Meclisi Hakkında Kanun", *Sicilli Kavanini*, 4, İstanbul, 169-171.
- KARAKOÇ, S., (1935), "Âli İktisat Meclisi Hakkındaki 25 Haziran 1927 Tarihli Kanunun Sureti Tatbikine Dair Talimatname", *Sicilli Kavanini*, 12, İstanbul, 804-809.
- KARAKOÇ, S., (1936), "1935 Senesi Muvazenei Umumiye Kanunu", *Sicilli Kavanini*, 15, İstanbul, 235-240.
- KEYDER, Ç., (1982), *Dünya Ekonomisi İçinde Türkiye (1923-1929)*, Ankara: Yurt Yayınları.
- KORALTÜRK, M., (1996), "Cumhuriyet Dönemi Türkiye Toplumsal ve Ekonomik Tarihi Kaynakları ve Ticaret ve Sanayi Odaları Yayınları", *Toplumsal Tarih*, 35, 60-64.
- KURUÇ, B., (1987), *Mustafa Kemal Döneminde Ekonomi*, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- KURUÇ, B., (1988), *Belgelerle Türkiye İktisat Politikası*, 1, Ankara: A.İ.S.B.F. Yayını.
- ORTAYLI, İ., (1983), *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, İstanbul: Hil Yayın.
- ÖNSOY, R., (1988), *Tanzimat Dönemi Osmanlı Sanayii ve Sanayileşme Politikası*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- ÖZTÜRK, K., (1968), *Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri ve Programları*, İstanbul: Ak Yayınları.
- SARIDAL, (M). V., (1928), "Âli İktisat Meclisi Raporları Hayat Pahalılığı", *İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası*, 9, 453-455.
- SARIDAL, M. V., (1933), "İş Kanunu Hazırlanırken", *İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası*, 7, 253-255.
- SHAW, S.J. ve E.Z. Shaw, (1983), *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, çev. Mehmet Harmancı, İstanbul: E Yayınları.

- T.C. EKONOMİ BAKANLIĞI, (1935), *Sınâî Tesisat ve İşletme ve Vekâlet Teşkilâtına İlâveler Hakkında Raporlar*, Ankara.
- T.C. İSTANBUL TİCARET VE SANAYİ ODASI, (1933), *İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası: Türkiye'de 10 Yıl. Cumhuriyet Hayatı 1923-1933*.
- TEKELİ, İ. ve S. İlkin, (1977), *1929 Dünya Buhranında Türkiye'nin İktisadi Politika Ara-yışları*, Ankara: O.D.T.Ü. Yayını.
- TEKELİ, İ. ve S. İlkin, (1982), *Uygulamaya Geçerken Türkiye'de Devletçiliğin Oluşumu*, Ankara: O.D.T.Ü. Yayını.
- TEZEL, Y.S., (1994), *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- TOPRAK, Z., (1995a), *Milli İktisat-Milli Burjuvazi*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- TOPRAK, Z., (1995b), *İttihat-Terakki ve Devletçilik*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- TÖR, V.N., (1933a), "Türk İktisadiyatının Erkânı Harbiye Dairesi: Âlî İktisat Meclisi", *Kadro*, 14, 12-17.
- TÖR, V.N., (1933b), "Devletin Yapıcılık ve İdarecilik Kudretine İnanmak Gerekir", *Kadro*, 15, 13-19.

Abstract

Âlî İktisat Meclisi (1927-1935)

Âlî İktisat Meclisi was established in 1927 and was abrogated in 1935. This institution was constituted as an adviser committee for the detourmitation of economic policies in Turkey between 1927 and 1935. It acted also as an research institution which had published different reports on economic problems of this period. This paper is on the activities of this institution.